

روشنای دل

بررسی و تحلیل زندگانی امامان بزرگوار شیعه، در واقع مصداق بسط عملی قرآن است...

بررسی و تحلیل زندگانی امامان بزرگوار شیعه، در واقع مصداق بسط عملی قرآن است. به همین دلیل در اشارات عرفانی و باطنی، از امام به عنوان «#171قرآن ناطق» یاد شده است زیرا امام است که قرآن را در متن زندگی اجتماعی وارد می‌کند و در واقع تفسیر زنده قرآن را برای مردم باز می‌گوید. این همان سرّ سرزندگی و جاودانگی قرآن در میان مسلمانان است. به همین دلیل، توجه به سخنانی که امامان شیعه در تفسیر و بسط معنای قرآن گفته‌اند، فرصتی است مغتنم جهت به سخن آوردن قرآن و فهم دقیق آن در بسترهای اجتماعی و فرهنگی هر عصر. مطلب حاضر، نگاهی کوتاه دارد به این نکته از منظر امام حسن مجتبی(ع) و نحوه تلقی ایشان از قرآن.

قرآن در آیات فراوانی به بیان منزلت رفیع و شأن والای خویش پرداخته تا هیچ کس حجتی در رویگردانی از قرآن نداشته باشد و کسی هم که به قرآن روی می‌آورد، با معرفت و بینش در وادی آن گام نهد. امام حسن مجتبی(ع)، بارها از جایگاه و عظمت قرآن کریم سخن گفته‌اند و امت اسلامی را به آموختن آن و پایبندی به رهنمودهای آن ترغیب و آن را تنها وسیله نجات از ناراستی‌ها و نیل به نیکی‌بخشی و سعادت ابدی معرفی کرده‌اند. آن حضرت در این باره فرموده‌اند: در این قرآن، چراغ‌های درخشان هدایت و وسیله شفا و درمان امراض دل‌ها موجود است. بنابراین باید قلب‌ها را با فروغ تابناک آن روشن ساخت؛ یعنی تنها با گوش سپردن به آموزه‌های حیات بخش آن و اندیشیدن در احکام و دستوراتش، قلب، زندگی روشن خود را می‌یابد؛ همانگونه که رهروان وادی‌ها، در پرتو نور، از تاریکی‌ها گذر کرده، مسیر درست حرکت را درمی‌یابند و از دچار شدن به حیرت و سرگردانی نجات پیدا می‌کنند. (1)

پیروان واقعی قرآن

امام حسن(ع) ضمن آنکه قرآن را رهبر واقعی انسان‌ها معرفی می‌کند، ضرورت تبعیت از آن را گوشزد کرده و فرموده است: پیروان حقیقی قرآن، کسانی هستند که در عمل، قرآن را برنامه زندگی خود قرار می‌دهند. آن حضرت همچنین می‌فرماید: تنها چیزی که در این دنیای فانی و زوال پذیر باقی می‌ماند، قرآن است؛ پس قرآن را پیشوا و امام خود قرار دهید تا به راه راست هدایت شوید. همانا بیشترین ملاحظه را کسانی در حق قرآن به عمل می‌آورند که به آموزه‌های آن عمل می‌کنند. بنابراین پیروان حقیقی قرآن کسانی هستند که عاملان به معارف قرآن‌اند و در مقابل، دورترین افراد به قرآن، کسانی هستند که به دستورات آن عمل نکنند؛ هر چند به ظاهر حافظ و قاری آن باشند. (2)

ادب تلاوت قرآن

پیامبر اعظم(ص) و ائمه اطهار(ع) همواره مراقب بودند که آداب تلاوت را به صورت کامل رعایت کنند. در این باره امام سجاد(ع) نقل کرده است که چون عموی بزرگوارم حضرت امام حسن(ع) قرآن تلاوت می‌کردند، هیچ گاه آیه یا ایها الذین امنوا! یا کسانی که ایمان آورده‌اید! را از قرآن نمی‌خواند مگر آنکه می‌گفت: «#171لَئِيكَ اللَّهُمَّ لَئِيكَ» (3) این لَئِيكَ گفتن در پاسخ خطاب خداوند، نشانه حضور قلب آن حضرت به هنگام تلاوت آیات الهی بود که خود نوعی مراعات ادب، در قرائت قرآن و گفت‌وگو با خداست.

تفسیر آیات قرآنی

سیره و روایات باقی مانده از کریم اهل بیت، امام حسن مجتبی(ع) بسیار ارزشمند و مهم است و دستمایه خوبی برای مفسران و علاقه‌مندان به تفسیر قرآن به شمار می‌رود. از نگاه امام حسن(ع) «#171تفسیر» باید روشمند باشد. بر این اساس تفسیر به رأی حرام است؛ «#171هر کسی درباره قرآن با رأی خود سخن گوید و به حق باشد، باز گناه کرده است». (4) امام حسن مجتبی(ع) به تناسب مسائلی که پیش می‌آمد، تفسیرهای خویش از آیات الهی را ارائه می‌کرد. این کار، گاهی در قالب سخنرانی و مخاطبه بود و زمانی در شکل پاسخ به سؤالات قرآنی. امام حسن(ع) همواره به عنوان قافله‌سالار خاندان علوی و اهل بیت(ع) در دوره امامت خویش مورد پرسش‌های مختلف قرآنی بود و در سایه آن، امروز حجم زیادی از پاسخ‌های حضرت به یادگار مانده است.

تفسیر «#171مشکات و ابرار» به اهل بیت(ع)

با توجه به نارسایی‌های مکاتب بشری و محدودیت‌های فکری انسان‌ها، هیچ بشری بدون ارتباط با منبع وحی الهی نه توانایی تشخیص مصالح خود را می‌تواند داشته باشد و نه قادر است تمام عوامل تهدید کننده حیات، اندیشه و باورهایش را بشناسد.

بنابراین کامل‌ترین برنامه هدایت، برنامه‌ای است که از ناحیه پروردگار ارائه شده است؛ چرا که خداوند خالق انسان و همه پدیده‌های نظام هستی است و از تمام نیازها و زمینه کمال و تعالی انسان‌ها آگاه است. این برنامه کامل و سعادت‌بخش توسط فرستادگان و اولیای خاص او برای جامعه بشری تبیین و تفسیر شده است. اهل بیت و خاندان پیامبر(ص) همان هدایت‌کنندگانی هستند که بنا بر آیات قرآنی برای هدایت و رهبری مردم به سوی سعادت برگزیده شده‌اند.

امام حسن(ع) در نامه‌ای به عبدالله بن جندب در این زمینه چنین فرموده است: مثل ما در کتاب خدا، همچون مشکلات است. مشکلات، قنديل است و در آن چراغ است و چراغ، محمد و خاندان او هستند و چراغ در شیشه است. آن شیشه، گویی اختري درخشان است که از درخت خجسته زیتونی (علي بن ابي طالب) که نه شرقی و نه غربی است و نه یهودی و نه نصرانی، افروخته می‌شود. نزدیک است که روغن آن هر چند بدان آتش نرسیده باشد روشنی بخشد. نوری روی نوری دیگر است. خدا هر که را بخواهد به نور خود هدایت می‌کند.

سپس ما نجیبان و پیشگامان پیامبران و جانشینان خدا در زمین و همان خالص شده‌ها برای خدا در کتاب خداییم و ما نزدیک‌ترین مردم به پیامبر خداییم و ما آن کسانی هستیم که خدا دین خود را برای ما تشریع کرد و در کتاب خود فرمود: شرع لکم من الدین ما وصی به نوحا و الذی اوحینا الیک و ما وصینا به ابراهیم و موسی و عیسی ان اقیموا الدین و لا تتفرقوا فیه؛(5) از دین آنچه را که نوح درباره آن سفارش کرده برای شما تشریع کرد و آنچه را که تو وحی کردیم و آنچه را درباره آن به ابراهیم و موسی و عیسی سفارش کردیم که دین را به پا دارید و در آن جدایی نکنید. و بر امت محمد باشید. آری کبر علی المشرکین؛(6) بر مشرکان گران می‌آید. (7)

شاهد و مشهود

فهم معارف قرآن، راه و روش خاصی دارد که بدون در نظر گرفتن آن، چه بسا آدمی در برداشت از آیات قرآن دچار خطا می‌شود و لذا یکی از ضرورت‌ها در تفسیر کتاب الهی مراجعه به منابع اصیل و صحیح است. اهل بیت(ع) به عنوان کانونی که خانه‌هایشان جایگاه نزول قرآن بوده است، بهترین مفسران آیات الهی‌اند؛ چرا که پیامبر(ص) و ائمه معصومین(ع) آشنای کامل به معارف قرآنی هستند. در روایتی آمده است که ابوالحسن علی بن احمد واحدی با سند خود، روایت می‌کند که مردی گفت: من وارد مسجد مدینه شدم و دیدم مردم دور یک نفر گرد آمده‌اند و او از رسول خدا(ص) سخن می‌گفت. به او گفتم: مرا از تفسیر آیه و شاهد و مشهود آگاه کن! گفت: بله، اما شاهد روز جمعه است و مشهود روز عرفه. از او گذشتم و به یک نفر دیگر(که مردم اطرافش بودند و سخن می‌گفت) رسیدم و همان سؤال را پرسیدم. گفت: بله، اما شاهد روز جمعه است و مشهود روز عید قربان.

نزد جوانی که صورتش همچون طلای سرخ می‌درخشید و از رسول خدا(ص) سخن می‌گفت، رسیدم و همان سؤال را پرسیدم. گفت: آری، اما شاهد محمد(ص) است و مشهود روز قیامت. آیا نشنیدی که خدای سبحان می‌فرماید: ای پیامبر! ما تو را شاهد فرستادیم. (8) و نیز فرمود: آن روز، روزی است که مردم را برای آن گرد می‌آورند و آن، روز مشهود است (که جملگی در آن حاضرند). (9) پرسیدم: این جوان کیست؟ گفتند: حسن بن علی بن ابي طالب(ع) و پاسخ حسن(ع) از همه صحیح‌تر و بهتر بود. (10)

میزان حق و باطل

پیامبر اکرم(ص) و ائمه اطهار(ع) به شیوه‌های گوناگون قرآن را ملاک قبولی یا رد اعمال و رفتار انسان معرفی کرده‌اند و از ما، با تأکید فراوان خواسته‌اند تمام کارهای خود را با معیارهای قرآن هماهنگ‌سازیم تا در دنیا و آخرت، از صراط مستقیم الهی منحرف نشویم. اولیای الهی این واقعیت را با الفاظ و تعابیر و حتی تمثیل‌های گوناگون بیان کرده‌اند. امام حسن مجتبی(ع) در روایتی، این حقیقت را چنین بیان کرده است: قرآن، در صحنه قیامت، به صورت رهبر مردم حاضر می‌شود. تمام مردم آن روز، به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول کسانی هستند که به قرآن عمل کرده‌اند و حلال و حرام آن را به همانگونه که هست، به جا آورده‌اند. قرآن آنان را به سوی بهشت جاویدان هدایت می‌کند. دسته دیگر آنانی خواهند بود که حدود و احکام قرآن را زیر پا نهاده‌اند و محرمات آن را مرتکب شده‌اند و آنها را حلال شمرده‌اند، که قرآن این گروه را به سوی آتش روانه خواهد ساخت. (11)

1- شیخ کلینی، اصول کافی، ج 2، ص 600

2- دیلمی، ارشاد القلوب، ص 102

3- علامه مجلسی، بحارالانوار، ج 43، ص 331

4- کشف الغمه، ج 1، ص 573

5- شوری، 13

6- همان

7- تفسیر فرات کوفی، ص 285، ص 385

8- احزاب: 45

9- همان

10- العوالم، ج 16، ص 373-374

11- ارشاد القلوب، ص 103

همشهری آنلاین- زهرا رضاییان

